

**TRAUMAINFORMOIDUT MENETELMÄT OSANA
PAKOLAISTEN PARISSA TEHTÄVÄÄ SOSIAALITYÖTÄ**

Maria Bakajic

Kandidaatin tutkielma

Sosiaalityö

Avoin yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Kesä 2020

TIIVISTELMÄ

TRAUMAINFORMOIDUT MENETELMÄT OSANA PAKOLAISTEN PARISSA TEHTÄVÄÄ SOSIAALITYÖTÄ

Maria Bakajic
Sosiaalityö
Kandidaatin tutkielma
Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Teija Karttunen
Elokuu 2020
Sivumäärä: 28 sivua

Tässä kandidaatintutkielmassa perehdytään kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla traumainformoituihin menetelmiin ja toimintatapaan sosiaalityössä pakolaistaustaisten asiakkaiden parissa tehtävän työn kontekstissa. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella millaisia traumainformoidut menetelmät ovat sosiaalityössä sekä miten traumainformoituja menetelmiä voidaan käyttää pakolaistaustaisten asiakkaiden kanssa työskennellessä. Tutkimusaineisto koostuu 11:sta englanninkielisestä, tieteellisissä aikakauslehdissä julkaistusta vertaisarvioituista artikkeleista.

Tutkimusaineisto on analysoitu hyödyntämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Kolmivaiheisen sisällönanalyysin avulla tutkimusaineistosta nousee esiin neljä tutkittavaa aihetta kuvaavaa käsitettä: traumainformoidun toimintatavan ideologiset tavoitteet ja periaatteet, sosiaalityöntekijän traumainformoidut kompetenssit, kulttuurinen osaaminen sekä rakenteelliset muutostarpeet.

Tutkimustulosten mukaan asiakkaiden mahdollisten traumakokemusten huomioiminen sosiaalityössä näyttäytyy olennaisena seikkana toimivan työskentelysuhteen luomiseksi sekä keskeisenä edellytyksenä asiakkaiden sitouttamiseksi työskentelyyn. Traumainformoitu toimintatapa ei vaadi sosiaalityöntekijöiltä tai organisaatioilta erityistä traumaosaamista. Toiminnan keskiössä on trauman mahdollisuuden ymmärtäminen sekä sensitiivisesti työskenteleminen uudelleen traumatisoitumisen välttämiseksi. Samanaikaisesti työntekijäsuhteen valtahierarkia tulee tiedostaa ja asiakkaan valtaistamista tulee vahvistaa. Tutkimustulosten valossa kulttuuritaustan vaikutuksen huomioiminen on olennaista työskennellessä pakolaistaustaisten asiakkaiden parissa, sillä kulttuuri vaikuttaa siihen miten mielenterveyttä, traumaa ja avunhakemista käsitteellistetään. Sitoutumalla asiakkaiden voimavarojen vahvistamiseen, selviytymisstrategioiden uudelleen mallintamiseen ja asiakkaan asiantuntijuuden mahdollistamiseen sosiaalityöntekijät voivat edesauttaa post-traumaattista kasvua ja erityisesti pakolaisasiakkaiden osalta vahvistaa kykyä toimia täysivaltaisesti uudessa yhteiskunnassa.

Traumainformoidun toimintatavan ja menetelmien tutkimiselle on lisätarvetta. Erityisesti tulisi tutkia traumainformoituja menetelmiä asiakkaiden kokemuksia selvittäen. Lisäksi olisi tarpeen tarkastella onko traumainformoituja menetelmiä sisällytetty sosiaalityöhön suomalaisessa kontekstissa.

Avainsanat: sosiaalityö, pakolaiset, traumainformoitu toimintatapa, traumainformoidut menetelmät, kuvaileva kirjallisuuskatsaus

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 LÄHTÖKOHTIA TRAUMAINFORMOITUIHIN MENETELMIIN	2
2.1 Trauman määritelmä	2
2.2 Trauman huomioiminen sosiaalityössä – traumainformoidut menetelmät toimintamallina	4
2.3 Pakolaisuus ja traumatisoitumisen riskitilanteet	5
2.4. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	7
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	7
3.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	7
3.2 Aineiston hankinta	8
3.3 Tutkimusaineisto	9
3.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi analyysimenetelmänä	11
4 TRAUMAINFORMOIDUT MENETELMÄT SOSIAALITYÖN KÄYTÄNNÖISSÄ	12
4.1 Traumainformoidun toimintatavan ideologiset tavoitteet ja periaatteet	12
4.2 Sosiaalityöntekijän traumainformoidut kompetenssit	15
4.3 Kulttuurinen osaaminen	18
4.4 Rakenteelliset muutostarpeet	19
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	21
LÄHDELUETTELO	26

1 JOHDANTO

Sosiaalityön perustehtäväksi katsotaan erityisesti haavoittuvassa asemassa sekä marginaalissa olevien ihmisryhmien sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen. Tällöin on todennäköistä, että suurin osa sosiaalityön asiakkaista on kohdannut elämänsä aikana traumaattisia tapahtumia. (Berger 2012, 699.) Traumaattisten kokemusten huomioiminen sosiaalityössä on olennaista, sillä traumakokemukset muokkaavat asiakkaan perimmäisiä uskomuksia ympäröivästä maailmasta samalla vaikuttaen asiakkaan psykososiaaliseen toimintaan koko hänen elämänkaarensa aikana (Levenson 2017, 105). Kun otetaan huomioon edellä mainitun kaltaiset muutokset traumatisoituneiden asiakkaiden elämäkatsomuksissa, tulee sosiaalityössä toimia toipumisprosessia edistäen sekä uudelleen traumatisoitumista välttämällä.

Sosiaalityön saralla asiakkaiden traumaattisia kokemuksia on mahdollista huomioida traumainformoitujen menetelmien sekä traumainformoidun toimintatavan (trauma-informed practice, trauma-informed approach) kautta. Traumainformoitujen menetelmien on määritelty viittaavan kulttuuriseen tai filosofiseen näkökantaan, joka yhdistää traumatietoisuutta sekä -ymmärrystä, mutta jolla ei katsota olevan tarkkarajaista määritelmää (Hopper, Bassuk ja Olivet 2010, 81). Traumainformoidun toimintatavan kokonaisvaltaisena tavoitteena on katsottu olevan traumatietoisuuden punominen jo olemassa oleviin toimintamalleihin pyrkien lisäämään palvelujärjestelmien rakenteellista traumasensitiivisyyttä (Wilson, Pence ja Conradi 2013, 17).

Erityisesti pakolaisiin kohdistuvat ihmisoikeusloukkaukset ovat yleisiä ympäri maailman, ja yhä suurempi osa pakolaisista kohtaa traumaattisia kokemuksia (George 2010, 379). Pakolaistaustaisten henkilöiden kohdalla on kuitenkin merkityksellistä huomioida, ettei kyseessä ole yhteneväinen ihmisryhmä, eivätkä arkikielessä ja mediassa esitetystä poiketen kaikki pakolaistaustaiset henkilöt ole psyykkisesti traumatisoituneita. Tutkimusten ja niiden pohjalta laadittujen katsausten sekä yhteenvetojen perusteella on mahdollista kuitenkin todeta, että mielenterveyshäiriöiden esiintyminen pakolaistaustaisilla henkilöillä on huomattavaa. (Snellman 2020, 16.)

Enemmistön traumaattisia kokemuksia kohdanneista pakolaistaustaisista henkilöistä ennustetaan toipuvan traumaattisista kokemuksista turvalliseen ympäristöön asettumisen seurauksena (Kankaanpää ym. 2019, 539). Pakolaisten parissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden on kuitenkin olennaista ymmärtää pakolaisuuteen liittyvää traumatisoitumista ilmiönä sekä tunnistaa pakolaisten

mahdollisesti traumaattiset kokemukset, jotka voivat vaikuttaa pakolaistaustaisten asiakkaiden psyykkiseen hyvinvointiin (PALOMA-käsikirja 2018, 50-51). Traumainformoitu toimintatapa sekä menetelmät voivat toimia sosiaalityöntekijän työskentelyä hyödyttävinä työkaluina, jotka mahdollistavat sensitiivisen työtteen asiakkaiden mahdollinen traumatausta huomioiden. Sitoutumalla traumainformoituun toimintatapaan sosiaalityöntekijät voivat edesauttaa asiakkaan post-traumaattista kasvua sekä vahvistaa erityisesti pakolaisasiakkaiden kykyä toimia täysivaltaisesti uudessa yhteiskunnassa.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella millaisia traumainformoidut menetelmät ovat sosiaalityössä sekä miten traumainformoituja menetelmiä voidaan käyttää pakolaistaustaisten asiakkaiden kanssa työskenneltäessä. Tutkielma etenee siten, että luvussa kaksi taustoitetaan aihetta määrittelemällä trauma käsitteenä sekä käsittelemällä, mitä traumainformoiduilla menetelmillä sekä toimintatavalla tarkoitetaan sosiaalityön kontekstissa. Lisäksi luku kaksi taustoittaa pakolaisuutta sekä siihen liittyvän traumatisoitumisen riskitilanteita. Luvussa kaksi määritellään myös tutkielman tutkimuskysymykset. Luvussa kolme käsitellään tutkimuksen toteuttamista kuvailevana kirjallisuuskatsauksena aineistolähtöistä sisällönanalyysia hyödyntäen. Luku kolme sisältää myös kuvauksen tutkimusaineiston hankinnasta. Luvussa neljä tarkastellaan tutkimustuloksia. Luvussa viisi esitellään tutkimuksen johtopäätökset. Lisäksi luvussa viisi tarkastellaan tutkimuksen rajoituksia, luotettavuutta sekä esitetään aiheita jatkotutkimukselle.

2 LÄHTÖKOHTIA TRAUMAINFORMOITUIHIN MENETELMIIN

2.1 Trauman määritelmä

Trauma sanana viittaa arkikielessä kaikenlaisiin yksilöiden kokemiin stressitekijöihin. Trauman syntymisen taustalla voidaan jäsentää kuitenkin kolme tekijää. Ensiksi trauman synty liitetään ulkopuolisen aiheuttajan läsnäoloon sen sijaan, että henkilö aiheuttaisi traumaattisen kokemuksen itselleen. Traumaattiseen tapahtumaan tai kokemukseen liittyy myös sen yhtäkkisyys ja odottamattomuus. Toinen trauman muodostumiseen liittyvä tekijä on kokemus yksilön fyysisen, emotionaalisen tai psykologisen yksityisyyden ei-toivotusta loukkaamisesta joko toisen henkilön tai tapahtuman aiheuttamana. Kolmas trauman syntyyn vaikuttava tekijä on tunne kontrollin

menettämisestä. Kontrollin menetyksen kokemus altistaa yksilön avuttomuuden, suojattomuuden ja haavoittuvaisuuden tunteille. (Suri 2012, 674.)

Kliinisestä näkökulmasta tarkastellen mielenterveyden häiriöiden luokitusjärjestelmän laatineen American Psychiatric Associationin (APA 2013) mukaan tapahtuma on traumaattinen, mikäli se uhkaa henkilön omaa tai toisen ihmisen henkeä, sisältää vakavan loukkaantumisen vaaran tai seksuaalisen väkivallan uhan. Tapahtuma voi APA:n (2013) mukaan olla traumaattinen joko suoraan itse koettuna, mutta myös uhkaavan tilanteen todistaminen tai uhkaavan tilanteen tapahtuminen läheiselle ihmiselle altistaa traumatisoitumiselle. (APA 2013.) Lisäksi traumaattinen tapahtuma voi altistaa muille reaktioille, kuten uniongelmille, päihteiden käytölle tai muille kroonisille terveysongelmille (Ruglass ja Kendall-Tackett 2014, 4).

Traumaan liittyy ajatus yksilöllisestä kokemuksesta, vaikka traumalla ilmiönä on myös paljon universaaleja yhteneväisyyksiä riippumatta tapahtumapaikasta ja -ajasta (Levers 2012 10). Traumalla nähdään olevan myös systemisiä ulottuvuuksia liittyen muun muassa kulttuuriin. Trauman kulttuurisen ulottuvuuden taustalla on ajatus siitä, että trauman universaaleista yhtäläisyyksistä huolimatta ympäröivä kollektiivinen kulttuuri vaikuttaa siihen, mitä merkityksiä traumalle annetaan ja miten traumaperäistä kärsimystä käsitellään sekä hoidetaan. Näin ollen kulttuuriin liittyviä eroavaisuuksia trauman käsittelyssä voi ilmentyä esimerkiksi siten, minkälainen merkitys muihin kuin länsimaiseen lääketieteeseen nojaaville hoitokeinoille annetaan. (Levers 2012, 12.) Kulttuuriympäristö voi myös osaltaan asettaa esteitä traumaattisten tapahtumien käsittelylle, sillä mielenterveysongelmien käsittelyyn voi liittyä eri kulttuureissa stigmaa (Byrow ym. 2020, 16). Tällöin esimerkiksi jossain kulttuureissa traumaattiset kokemukset voivat ilmentyä tavallisemmin somaattisina oireina emotionaalisten reaktioiden sijaan (Berger 2012, 700).

Tarkasteltaessa traumatisoitumista on oleellista huomioida, että trauman syntymiseen vaikuttavat yksilölliset tekijät. Tällöin jokin kokemus saattaa olla traumatisoiva yhdelle, kun taas vastaava kokemus ei välttämättä johda traumatisoitumiseen toisen henkilön kohdalla. (Suri 2012, 674.) Yksilön suojaavista tekijöistä sekä resilienssistä eli kriisien sietokyvystä riippuen on mahdollista, että traumaattista tapahtumaa seuraava välitön stressireaktio laukeaa ilman interventiota. Joidenkin yksilöiden kohdalla traumaattinen kokemus voi kuitenkin johtaa elinikäiseen toiminnalliseen häiriötilaan. (Ruglass ja Kendall-Tackett 2014, 5.)

2.2 Trauman huomioiminen sosiaalityössä – traumainformoidut menetelmät toimintamallina

Sosiaalityön perustehtäväksi katsotaan erityisesti haavoittuvassa asemassa sekä marginaalissa olevien ihmisryhmien sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen. Tällöin on todennäköistä, että suurin osa sosiaalityön asiakkaista on kohdannut elämänsä aikana traumaattisia tapahtumia. (Berger 2012, 699.) Traumaattisten kokemusten huomioon ottaminen sosiaalityössä on olennaista, sillä traumakokemukset muokkaavat asiakkaan perimmäisiä uskomuksia ympäröivästä maailmasta. Ne myös vaikuttavat asiakkaan psykososiaaliseen toimintaan koko hänen elämänkaarensa aikana. (Levenson 2017, 105.) Toisin sanoen traumakokemusten seurauksena muun muassa kyky luottaa ihmisiin voi murentua, ja aiemmin turvalliseksi koettu maailma voi yhtäkkiä näyttäytyä turvattomalta (Ventura 2012, 504). Mikäli traumakokemukset jätetään sosiaalityössä huomioimatta tai niiden kokonaisvaltaista vaikutusta ei ymmärretä, voidaan sitä verrata trauman olemassaolon kieltämiseen. Trauman vaikutukset huomiotta jättävät toimintamallit voivat tällöin johtaa esimerkiksi asiakkaiden tavoittamisen vaikeuteen tai palveluista pois jättäytymiseen. (Elliott ym. 2005, 462-463.)

Sosiaalityössä asiakkaiden traumaattisia kokemuksia on mahdollista huomioida traumainformoitujen menetelmien sekä traumainformoidun toimintatavan (trauma-informed practice, trauma-informed approach) kautta. Traumainformoitu toimintatapa viittaa kulttuuriseen tai filosofiseen näkökantaan, joka yhdistää traumatietoisuutta sekä -ymmärrystä, mutta jolla ei katsota olevan tarkkarajaista määritelmää (Hopper, Bassuk ja Olivet 2010, 81). Traumainformoidut menetelmät nojautuvat useisiin teoreettisiin suuntauksiin, kuten traumaterapiaan ja niitä koskevissa keskusteluissa on toistunut pyrkimys kehittää käytännön työtapoja, jotka tunnistavat trauman olemassaolon (Shier ja Turpin 2017, 610). Traumainformoitujen menetelmien kokonaisvaltaiseksi tavoitteeksi on katsottu traumatietoisuuden punominen olemassa oleviin toimintamalleihin, jonka myötä palvelujärjestelmien rakenteellista traumasensitiivisyyttä voidaan lisätä (Wilson, Pence ja Conradi 2013, 17).

Traumainformoitujen menetelmien yksityiskohtaisempi sisältö pohjautuu Fallotin ja Harrisin vuonna 2001 esittämään lähestymistapaan. Heidän lähestymistapansa lähtökohtana on näkemys siitä, että traumatisoituneiden asiakkaiden parissa työskentelevien ammattilaisten osaamattomuus tai epävarmuus trauman huomioimisesta voi johtaa siihen, ettei traumaa koskevia seikkoja käsitellä asiakassuhteessa. Taustalla voi olla ajatuksia siitä, että trauman käsitteleminen on asiakkaalle liian kuormittavaa tai ettei ammattilaisella ole tarjottavanaan asiakasta hyödyttäviä trauman

prosessointikeinoja. Yhtä lailla asiakas saattaa samanaikaisesti välttää trauman esille nostamista johtuen esimerkiksi stigmatisoitumisen pelosta, häpeän ja haavoittuvaisuuden tunteista tai vetäytymisen halusta. Sekä ammattilaisten että asiakkaiden mahdollinen haluttomuus käsitellä traumaa voi johtaa jaettuun käsitykseen siitä, että on kenties parempi olla käsittelemättä traumakokemuksia, mikäli ei ole varmuutta seuraako traumasta puhumisesta sen prosessointia hyödyttäviä toimia. (Fallot ja Harris 2001, 23-24.)

Pohjautuen kuvaukseen trauman käsittelyn haastavuudesta Fallot ja Harris (2001) ovat laatineet traumainformoitujen menetelmien peruseriaatteet, joita on myöhemmässä kirjallisuudessa edelleen kehitetty. Fallotin ja Harrisin (2001) luoman mallin mukaan (ks. esim. Shier ja Turpin 2017; Wilson, Pence ja Conradi 2013; Hales, Kusmaul ja Nochajski 2017) traumainformoidut menetelmät pohjautuvat turvallisuuden (safety), luotettavuuden (trustworthiness), vaihtoehtojen (choice), yhteistyön (collaboration) sekä valtaistamisen (empowerment) periaatteisiin.

Hopper, Bassuk ja Olivet (2010) ovat kuvanneet turvallisuuden periaatteen tarkoittavan fyysisen ja psyykkisen turvan tunteen välittämistä asiakkaille muun muassa välttämällä mahdollisia triggeriä, sitoutumalla luottamuksellisuuteen ja molemminpuoliseen kunnioitukseen sekä ottamalla huomioon asiakkaiden moninaiset taustat (Hopper, Bassuk ja Olivet 2010, 81-82). Luotettavuuden periaate viittaa puolestaan odotusten selkeyteen, rajojen asettamiseen sekä palvelujen tuottamisen johdonmukaisuuteen (Wilson, Pence ja Conradi 2013, 6). Vaihtoehtojen periaatteella tarkoitetaan asiakkaan tilaisuutta jälleenrakentaa kontrollin tunne tarjoamalla asiakkaille mahdollisuus vaihtoehtoihin ennustettavasti toimivassa ympäristössä (Hopper, Bassuk ja Olivet 2010, 82).

Yhteistyön periaate puolestaan painottaa asiakkaan osallisuutta häntä koskevassa päätöksenteossa sekä vallan jakamista asiakkaan kanssa, mutta myös asiakkaan ottamista mukaan palveluiden suunnitteluun sekä arvioimiseen (Wilson, Pence ja Conradi 2013, 6; Shier ja Turpin 2017, 610). Valtaistamisen periaate nojautuu ajatukseen asiakkaan traumakokemusten validoinnista, samalla keskittyen asiakkaan olemassa olevien vahvuuksien tukemiseen sekä uusien selviytymistaitojen luomisen mahdollistamiseen (Shier ja Turpin 2017, 610; Hopper, Bassuk ja Olivet 2010, 82). Traumainformoitujen menetelmien periaatteet muodostavat näin yhdessä viitekehyksen, joka palvelujärjestelmän tulisi ottaa huomioon tarjotakseen palveluita traumatietoisesti toipumista mahdollistaen (Shier ja Turpin 2017, 612).

2.3 Pakolaisuus ja traumatisoitumisen riskitilanteet

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR määrittelee pakolaisen olevan henkilö, joka joutuu pakenemaan kotimaastaan vainon, väkivallan tai sotatilan takia. Pakolaiseen kohdistuva vainon tai väkivallan uhka voi johtua muun muassa hänen alkuperästään, kansallisuudestaan, uskonnostaan, yhteiskunnallisesta ryhmästään tai poliittisesta mielipiteestään. (UNHCR 2020.) Tässä tutkielmassa pakolainen käsitetään henkilöksi, joka on saapunut maahan joko kiintiöpakolaisena tai saanut kansainvälistä suojelua; toisin sanoen henkilö on saanut pakolaisaseman tai toissijaista suojelua turvapaikkaprosessin seurauksena (Sisäministeriö 2020).

Pakolaisuuteen liittyy monia seikkoja, joiden seurauksena pakolaistaustaisten henkilöiden sekä psyykinen että fyysinen terveys on voinut vaarantua. Kaikki pakolaiset eivät kuitenkaan ole psyykkisesti traumatisoituneita, mutta vuonna 2019 tehdyn tutkimuksen mukaan jopa 80 %:lla Suomesta kansainvälistä suojelua hakeneista henkilöistä oli taustallaan kokemuksia järkyttävistä tapahtumista joko lähtömaassa tai turvapaikanhakumatkan aikana. Yleisimpiä järkyttäviä, mahdollisesti traumatisoivia tapahtumia olivat väkivallan näkeminen sekä fyysisen vahingon kohteeksi joutuminen. (Castaneda ym. 2019, 199.) Lisäksi pakolaistaustaiset henkilöt ovat voineet kokea muun muassa kidutusta sekä seksuaalista väkivaltaa, jonka lisäksi he ovat saattaneet joutua todistamaan läheisiinsä kohdistunutta väkivaltaa (PALOMA-käsikirja 2018, 49).

Lähtömaasta pakeneminen voi itsessään olla traumatisoivaa, mikäli paon olosuhteet ovat vaaralliset ja uhkaavat henkeä. Pakomatalla voi joutua kohtaamaan samankaltaisia julmuuksia, joita on lähtenyt pakoon. (Potocky-Tripodi 2002, 29.) Lisäksi pakomatkaa leimaa usein suunnittelemattomuus, jatkuva epävarmuus sekä ajallinen määrittelemättömyys, jolloin moni on vaille tietoa millainen pakomatka tulee olemaan ja mikä matkan päätepiste tulee lopulta olemaan (PALOMA-käsikirja 2018, 50). Pakolaisuuteen liittyy usein myös pakolaisleireillä vietetty aika ennen vastaanottavaan maahan saapumista, joka voi vaihdella kuukausista vuosiin. Pakolaisleirillä olemiseen liittyy epävarmuus tulevaisuudesta, joka ilmenee muun muassa masennuksena, ahdistuksena tai toivottomuutena. Pakolaisleiriolosuhteet voivat myös altistaa aliravitsemukselle ja sairauksille eikä leiriolosuhteissa usein ole pääsyä mielenterveyspalveluihin. (Buchanan 2012, 538.)

Myös vastaanottavaan maahan saapumisen jälkeen pakolaiset voivat kohdata psyykkistä hyvinvointia uhkaavia haasteita, joilla on merkittävä vaikutus mielenterveysongelmien esiintymiseen uudessa kotimaassa. Mielenterveyteen liittyviksi riskitekijöiksi katsotaan muun muassa heikko sosiaalinen asema sekä toimeentulo, syrjäytyneisyys, mahdolliset kokemukset syrjinnästä ja rasismista yhdistettynä huoleen kotimaahan mahdollisesti jääneistä läheisistä. (PALOMA-käsikirja 2018, 50-

54.) Lisäksi tietämättömyys vastaanottavan maan kulttuurisista käytännöistä sekä esimerkiksi mielenterveyspalveluista voi vaikeuttaa pakolaisten sopeutumista vastaanottavaan maahan (Buchanan 2012, 539). Yhtä lailla traumaattisten kokemusten käsittelyä vastaanottavaan maahan saapumisen jälkeen voi estää stigmatisoitumisen pelko lähtömaassa vallitsevista mielenterveyteen liittyvistä käsityksistä johtuen (Kirmayer ym. 2011, 4).

Kokemukset järkyttävistä tapahtumista eivät yksistään johda traumatisoitumiseen, vaan traumatisoituminen riippuu tapahtumien voimakkuudesta ja toistuvuudesta yhdistettynä henkilön selviytymisen voimavaroihin sekä järkyttävien tapahtumien käsittelyyn saatuun tukeen (PALOMA-käsikirja 2018, 50-51). Lisäksi enemmistön traumaattisia kokemuksia kohdanneista pakolaisista ennustetaan toipuvan traumaattisista kokemuksista turvalliseen ympäristöön asettumisen seurauksena (Kankaanpää ym. 2019, 539). Pakolaisten parissa työskentelevien ammattilaisten on kuitenkin olennaista ymmärtää pakolaisuuteen liittyvää traumatisoitumista ilmiönä sekä tunnistaa pakolaisten mahdollisesti traumaattiset kokemukset, jotka voivat vaikuttaa asiakkaiden psyykkiseen hyvinvointiin (PALOMA-käsikirja 2018, 50-51).

2.4. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa tutkimustehtävänä on tarkastella kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla, mitä elementtejä traumainformoidut menetelmät sisältävät sosiaalityön kontekstissa valitun aineiston perusteella ja miten ne suhteutuvat mahdollisesti traumatisoituneiden pakolaisten parissa tehtävään sosiaalityöhön. Tutkimuskysymykseni on tällöin millaisia traumainformoidut menetelmät ovat sosiaalityössä. Lisäksi tarkastelen toisena tutkimuskysymyksenä sitä, miten sosiaalityössä voidaan käyttää traumainformoituja menetelmiä pakolaistaustaisten asiakkaiden parissa työskenneltäessä.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsauksen on kuvattu olevan systemaattinen, täsmällinen sekä uudelleen toistettavissa oleva tutkimusmetodi, jonka tarkoituksena on tunnistaa, arvioida sekä tiivistää jo olemassa olevaa tutkimusta (Fink 2020, 6). Kirjallisuuskatsauksen avulla on tällöin mahdollista koota yhteen aiemmin tehtyä tutkimusta paikantaen uusia tutkimusaiheita (Salminen 2011, 5).

Kirjallisuuskatsauksella nähdään olevan kolme eri perustyyppiä: kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Tämä tutkielma toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka luonnehditaan olevan yleiskatsaus vailla tarkasti rajattuja sekä tiukkoja sääntöjä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineiston valintaa ei myöskään rajaa metodiset säännöt. Kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella on kaksi suuntausta, joita ovat narratiivinen ja integroiva kirjallisuuskatsaus. Tämän tutkielman orientaatioksi valittiin narratiivinen kirjallisuuskatsaus, jonka avulla on mahdollista tarkastella valittua aihetta laajasti tiivistäen aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia. (Salminen 2011, 6-7.)

3.2 Aineiston hankinta

Tämän tutkielman aineiston hankinta käynnistyi rajaamalla ensin tutkimustehtävä mahdollisimman tarkasti. Tutkimustehtävän rajausvaiheessa suoritettiin lukuisia hakuja JYKDOK:n kansainvälisten e-aineistojen, sosiaalityöä koskevien tietokantojen (esim. Social Services Abstract) ja tieteellisten sosiaalityötä koskevien lehtien kautta kokeillen erilaisia asiasanayhdistelmiä, jotta oli mahdollista arvioida onko tutkimustehtävä tutkittavissa kirjallisuuskatsauksen avulla. Tässä vaiheessa hakusanoina käytettiin muun muassa “trauma AND social work AND refugee” -yhdistelmää sekä asiasanoina esimerkiksi “trauma-informed social work” sekä “refugee trauma”.

Kun tutkimustehtävä oli tiedossa, tutkimusta taustoittavan aineiston hankkiminen aloitettiin suorittamalla hakuja eri asiasanoin JYKDOK:n kansainvälisten e-aineistojen haun kautta. Asiasanoina käytettiin muun muassa seuraavia: trauma, trauma counselling sekä trauma social work. JYKDOK:n kirjaston kokoelmien kautta löytyi myös traumatisoitumista eri näkökulmista tarkastelevia maisterin tutkielmia, joiden lähdeluetteloja tarkastelemalla tutkielman taustoittavaan vaiheeseen löytyi sopivia tieteellisiä artikkeleita sekä muuta kirjallisuutta. Myös kandidaattiseminaarin ohjaavalta opettajalta saatiin tietoa taustoittavaksi materiaaliksi sopivista julkaisuista. Tutkimuksen taustoittavaan aineistoon valikoitui edellä kuvatuin hakumenetelmin muun muassa kirjoja, tieteellisiä artikkeleita, erilaisia raportteja, kehittämishankkeiden julkaisuja sekä eri viranomaisten, esimerkiksi sisäministeriön sekä YK:n pakolaisjärjestön, tietolähteitä.

Tutkimustehtävää rajaavia hakuja suoritettaessa löytyi myös tutkimustehtävään sopivia vertaisarvioituja tieteellisiä artikkeleita. Kirjallisuuskatsaukseen sisällytettävien artikkeleiden löytämiseksi käytettiin niin kutsuttua lumipallometodia, jossa käydään läpi jo löydetyn aineiston lähteet. Näin voidaan löytää omaan tutkimusaiheeseen soveltuvaa aineistoa. (Wohlin 2014, 1.)

Lumipallometodin avulla löytyi noin viiden tieteellisen artikkelin perusteella kaikkiaan useita kymmeniä tutkismustehtävään löyhästi liittyviä artikkeleita, joista kirjallisuuskatsaukseen rajattiin neljä traumainformoitua sosiaalityötä koskettavaa artikkelia ja neljä traumainformoitua sosiaalityötä pakolaisten parissa tarkastelevaa artikkelia. Kahden artikkelin painopiste oli traumainformoiduissa palveluissa pakolaisten parissa, ja yksi artikkeleista käsitteli traumainformoituja palveluita asiakastyössä.

Aineistoon päätettiin sisällyttää myös traumainformoituja palveluita yleisemmällä tasolla käsitteleviä artikkeleita siitä syystä, että traumainformoitu toimintatapa ei ole käytössä yksistään sosiaalityössä. Traumainformoituja menetelmiä hyödynnetään myös muilla aloilla, joiden palveluissa kohdataan mahdollisesti traumatisoituneita asiakkaita. Näin ollen artikkelien sisältämän tiedon katsottiin olevan potentiaalisesti relevanttia tutkimuskysymyksiin heijastettuna. Artikkelien näkökulmasta johtuen on luontevaa, että jotkut artikkelit ovat tutkimustuloksissa enemmän esille kuin toiset.

Tutkielman taustoittava aineisto sekä kirjallisuuskatsauksen aineisto ovat pääosin englanninkielistä, sillä aiheesta vaikuttaa olevan saatavilla hyvin vähän tieteellistä suomenkielistä tutkimusta. Tutkielmanprosessin aikana ei saatu vastausta kysymykseen siitä, käytetäänkö traumainformoiduista menetelmistä suomenkielisessä kirjallisuudessa englanninkielisestä vastineesta poikkeavaa terminologiaa vai ovatko traumainformoidut menetelmät toistaiseksi tuntemattomia suomalaisessa sosiaalityön kontekstissa.

3.3 Tutkimusaineisto

Tämän tutkielman tutkimusaineisto käsittää 11 tieteellistä vertaisarvioitua artikkelia. Tutkimusaineisto on julkaistu pääosin 2010-luvulla, yhden artikkelin julkaisuvuoden ollessa vuosi 2005. Uusin artikkeli on julkaistu kuluvana vuonna. Tutkimusaineiston artikkelit ovat englanninkielisiä painottuen englanninkielisiin maihin kuten Yhdysvaltoihin, Kanadaan sekä Australiaan. Tutkimukseen valikoituneet artikkelit ovat esillä alla olevassa taulukossa. Taulukossa on esitetty myös artikkelin näkökulma koskien traumainformoituja menetelmiä.

Artikkeli	Julkaisija	Näkökulma
Levenson, J. 2017. Trauma-Informed Social Work Practice	Social Work, 2017, Volume 62, Issue 2	Traumainformoitu sosiaalityö

Knight, C. 2015. Trauma-Informed Social Work Practice: Practice Considerations and Challenges	Clinical Social Work Journal, 2015, Vol.43(1), pp.25-37	Traumainformoitu sosiaalityö
Ballan, M. S. ja Freyer, M. 2017. Trauma-Informed Social Work Practice with Women with Disabilities: Working with Survivors of Intimate Partner Violence	Advances in social work, 2017, Vol.18(1), pp.131-144	Traumainformoitu sosiaalityö
Kusmaul, N. ja Anderson, K. 2018. Applying a trauma-informed perspective to loss and change in the lives of older adults	Social Work in Health Care, 2018, Vol.57(5), pp.355-375	Traumainformoitu sosiaalityö, traumainformoidut palvelut
Elliott, D. E., Bjelajac, P., Fallot, R. D., Markoff, L. S. Reed, B. G. 2005. Trauma-informed or trauma-denied: Principles and implementation of trauma-informed services for women	Journal of Community Psychology. 2005, Vol.33(4), pp.461-477	Traumainformoidut palvelut
Ballard-Kang, J. 2020. Using culturally appropriate, trauma-informed support to promote bicultural self-efficacy among resettled refugees: A conceptual model	Journal of ethnic & cultural diversity in social work, 2020, Vol.29(1-3), pp. 23-42	Traumainformoidut palvelut, pakolaiset
Bemak, F. & Chung, R. C-Y. 2017. Refugee trauma: culturally responsive counseling interventions	Journal of Counseling and Development, 2017, Vol.95(3), pp.299-308	Traumainformoidut palvelut, pakolaiset
Nelson, D., Price, E. ja Zubrzycki, J. 2014. Integrating Human Rights and Trauma Frameworks in Social Work with People from Refugee Backgrounds	Australian Social Work, 2014, Vol.67(4), pp.567-581	Traumainformoitu sosiaalityö, pakolaiset
George, M. 2012. Migration Traumatic Experiences and Refugee Distress: Implications for Social Work Practice	Clinical Social Work Journal, 2012, Vol.40(4), pp.429-437	Traumainformoitu sosiaalityö, pakolaiset
Ostrander, J., Melville, A. ja Berthold M. S. 2017. Working With Refugees in the U.S.: Trauma-Informed and Structurally Competent Social Work Approaches	Advances in Social Work, 2017, Vol 18(1), pp. 66-79	Traumainformoitu sosiaalityö, pakolaiset
Weaver, H. 2016. Between a Rock and a Hard place: a Trauma-Informed Approach to Documenting the Traumatic Experiences of Tamil Refugees	Journal of Human Rights and Social Work, 2016, Vol.1(3), pp.120-130	Traumainformoitu sosiaalityö, pakolaiset

TAULUKKO 1 Tutkimusaineisto

3.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Tämän tutkielman aineisto analysoitiin hyödyntämällä aineistolähtöistä laadullista, eli toisin sanoen induktiivista, sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä viittaa yksinkertaistaen aineiston sisältämän informaation tiivistämiseen kadottamatta sen merkitystä. Sisällönanalyysin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä, jotta tutkittavasta ilmiöstä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Jotta aineistosta voidaan tehdä johtopäätöksiä, tulee tutkittava aineisto hajottaa osiin, käsitteellistää ja koota uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi uudella tavalla. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 90.)

Induktiivisen sisällönanalyysin katsotaan olevan karkeasti kuvaten kolmivaiheinen. Analyysin vaiheet ovat aineiston redusointi eli toisin sanoen pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely sekä aineiston abstrahointi, mikä viittaa teoreettisten käsitteiden luomiseen. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 91.) Tässä tutkielmassa sisällönanalyysi toteutettiin mukailemalla Tuomen ja Sarajärven (2018) aineistolähtöisen sisällönanalyysin mallia, jonka tässä tutkielmassa sovellettu malli on kuvattu alla esitettyssä taulukossa.

1. Aineiston lukeminen ja sisältöön perehtyminen
2. Pelkistettyjen ilmausten etsiminen ja alleviivaaminen
3. Pelkistettyjen ilmausten listaaminen
4. Samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsiminen pelkistetyistä ilmauksista
5. Pelkistettyjen ilmausten ryhmittely ja alaluokkien muodostaminen
6. Alaluokkien yhdistäminen yläluokiksi ja kokoavien teemojen muodostaminen

TAULUKKO 2 Sisällönanalyysin vaiheet (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 92)

Aineiston analyysi aloitettiin aineistoon perehtymisellä lukemalla valitut artikkelit huolellisesti useaan kertaan. Sisältöön perehtymistä seurasi aineiston redusointi, minkä yhteydessä aineistosta jätettiin pois epäolennainen keskittyen sisältöön, joka kosketti tutkimuskysymyksiä. Redusointi toteutettiin poimimalla alkuperäisestä aineistosta tutkimuskysymyksiä kuvaavia ilmaisuja erilliselle dokumentille. Alkuperäisilmaisuista luotiin tämän jälkeen pelkistetyt suomennokset huolehtien siitä, ettei alkuperäisen ilmaisun olennainen sisältö ja merkitys muutu. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 92.)

Seuraavaksi redusoidut ilmaisut käytiin läpi samankaltaisuuksia etsien, minkä seurauksena samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet ryhmiteltiin alaluokiksi. Toisin sanoen aineisto klusteroitiin tarkoituksena tiivistää yksittäiset ilmiöt yleisempiin käsitteisiin. Aineiston klusteroinnin jälkeen aineiston käsitteellistämistä eli abstrahointia jatkettiin yhdistämällä alaluokkia niitä kokonaisuudessaan kuvaaviksi yläluokiksi, joista muodostui neljä tutkittavaa aihetta kuvaavaa käsitettä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 92-93.) Vaiheittain etenevän sisällönanalyysin tarkoituksena oli tässä tutkielmassa tulkinnan ja päättelyn avulla edetä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkimustehtävästä. Induktiivisen sisällönanalyysin kautta muodostetut käsitteet ja niiden sisällöt kuvataan seuraavaksi tutkimustuloksissa. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 94.)

4 TRAUMAINFORMOIDUT MENETELMÄT SOSIAALITYÖN KÄYTÄNNÖISSÄ

Tarkastelen seuraavaksi tutkimustuloksiani peilaten niitä tutkimuskysymyksiin “Millaisia traumainformoidut menetelmät ovat sosiaalityössä?” ja “Miten sosiaalityössä voidaan käyttää traumainformoituja menetelmiä pakolaistaustaisten henkilöiden parissa työskennellessä?”. Sisällönanalyysi tuotti neljä tutkittavaa ilmiötä kuvaavaa teemaa; traumainformoidun toimintatavan ideologiset tavoitteet ja periaatteet sosiaalityössä, sosiaalityöntekijän traumainformoidut kompetenssit, kulttuurinen osaaminen sekä rakenteelliset muutostarpeet. Käsitellen seuraavaksi näitä teemoja.

4.1 Traumainformoidun toimintatavan ideologiset tavoitteet ja periaatteet

Traumainformoidun toimintatavan ideologisena lähtökohtana voidaan aineiston perusteella pitää oletusta siitä, että kaikki sosiaalityössä kohdattavat asiakkaat ovat potentiaalisesti kohdanneet jossain vaiheessa elämäänsä traumaattisia kokemuksia. Sosiaalityöntekijän on tärkeää ymmärtää traumakokemusten yleisyys sekä niiden vaikutus traumaa kokeneiden uskomuksiin ja selviytymiskeinoihin koko elämän ajan. Trauman todennäköisyyden ymmärtäminen ja kaikkien asiakkaiden kohtaaminen mahdollisesti traumatisoituneina oli aineiston perusteella edellytys uudelleen traumatisoitumisen välttämiseksi, mikä oli toinen keskeinen traumainformoidun toimintatavan ideologinen tavoite. (Elliott ym. 2005, 463; Levenson 2017, 106.)

Uudelleen traumatisoitumiseen liittyen aineistosta ilmeni, että monet tavanomaiset käytännöt sekä tahattomasti epäsensitiiviset toimintatavat voivat laukaista traumareaktioita ja ne voidaan kokea traumaa kokeneiden taholta emotionaalisesti turvattomina ja alistavina (Elliott ym. 2005, 463-468). Asiakkaan ja työntekijän suhteen itsessään katsottiin altistavan asiakasta mahdolliselle uudelleen traumatisoitumiselle, koska traumaa kohdanneet ovat usein tulleet petetyiksi niiden taholta, joiden olisi kuulunut suojella ja välittää heistä. Tällöin etenkin sosiaalityöntekijän mahdollisesti negatiiviset reaktiot voivat vahvistaa asiakkaan joustamattomia selviytymistapoja, mikä voi saada asiakkaan jopa luopumaan avun hakemisesta. Aineistosta kävi ilmi, että traumainformoitua toimintatapaa hyödyntämällä palveluita on mahdollista tarjota traumaa kohdanneiden henkilöiden emotionaalinen haavoittuvaisuus huomioiden ja välttämällä toistamasta toimintatapoja, jotka tahattomasti muistuttavat asiakasta hänen aiemmin kohtaamastaan kaltoinkohtelusta. (Levenson 2017, 106-110.)

Traumainformoidun toimintatavan ideologisena tavoitteena näyttäytyi myös sosiaalityöntekijöiden kyky nähdä asiakkaan toimintatavat traumaattisista kokemuksista johtuvina, sekä taito ymmärtää miten trauma vaikuttaa identiteettiin ja perimmäisiin uskomuksiin. Sosiaalityöntekijöiden tulisi aineiston perusteella huomioida asiakkaan mahdollisten traumakokemusten vaikutukset halukkuuteen ja kykyyn sitoutua työskentelyyn sen sijaan, että asiakkaiden potentiaalisesti torjuva tai vihamielinen käytös tulkittaisiin johtuvaksi esimerkiksi motivaation puutteesta. Olemalla sensitiivinen traumakokemusten mahdollisuudelle sosiaalityöntekijät voivat nähdä asiakkaan tämänhetkiset ongelmat aiemmin koettujen traumojen kontekstissa. Tällöin asiakkaan mahdolliset negatiiviset ja jopa irrationaaliset toimintatavat nähdään selviytymisstrategioina, joiden avulla asiakas on aiemmin mukautunut traumaympäristöön, mutta joista on sittemmin tullut haitallisia. Kun sosiaalityöntekijä ymmärtää asiakkaan toimintatavat selviytymiskeinoina, asiakkaan häpeän tunne heikkenee ja hänen itsetuntonsa vahvistuu. Tämä mahdollistaa uusien taitojen ja selviytymiskeinojen luomisen nykytilanteeseen. (Elliott ym. 2005, 467; Knight 2015, 26; Levenson 2017, 107-110.)

Sosiaalityöntekijöiden kyky tarkastella asiakkaan tämänhetkisiä haasteita aiempiin traumakokemuksiin sidoksissa olevina liittyi myös aineiston perusteella traumainformoidun toimintatavan keskeisiin periaatteisiin. Yksi traumainformoidun toimintatavan keskeinen periaate oli asiakkaiden tunteiden sekä kokemusten normalisointi ja validointi sivuuttamatta traumaa työskentelyssä, mutta jäämättä myöskään siihen kiinni. Työskentelyn painotuksena nähtiin olevan työntekijöiden taito avustaa traumaa kokeneita asiakkaita ymmärtämään menneisyyden vaikutus nykyisyyteen. Samanaikaisesti työskentelyn toiseksi keskeiseksi periaatteeksi nähtiin asiakkaiden valtaistaminen hallitsemaan omaa tämänhetkistä elämäänsä tehokkaammin vahvistaen hyvinvointia

edistävien ihmissuhdetaitojen ja selviytymiskeinojen uudelleen luomista. (Knight 2015, 34; Levenson 2017, 105.)

Traumainformoidun toimintatavan kolmantena periaatteena näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden pyrkimys käyttää traumatietoisuuttaan hyväksi kohtaamalla asiakas arvostaen ja myötätuntoisesti, sekä kunnioittamalla tämän itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta. Lisäksi traumainformoitujen menetelmien periaatteena nousi esiin tavoite valtaistaa asiakkaita toimimaan oman elämänsä asiantuntijoina, rohkaista heitä asettamaan omat tavoitteensa ja tekemään omat päätöksensä. Aineiston perusteella ideaalitulanteessa jokainen traumaa kokeneelle asiakkaalle tarjottu palvelu lisäisi hänen mahdollisuuttaan hallita omaa elämää ja mahdollistaisi tietoisten valintojen tekemisen sekä hallinnan tunteen lisääntymisen omista valinnoista. Edellä kuvattujen periaatteiden sisällyttäminen käytännön työhön, luottamuksen sekä turvallisuuden tunteen vahvistamisen lisäksi, minimoi toimimattoman dynamiikan muodostumista työskentelysuhteessa ja mahdollistaa korjaavien kokemusten muodostumisen asiakkaille. (Elliott ym. 2005, 465; Levenson 2017, 105-107.)

Erityisesti pakolaisasiakkaiden parissa työskentelyn yhdeksi keskeiseksi traumainformoiduiksi toimintaperiaatteiksi nousi edellä esiin tuotu tarve rakentaa luottamusta sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välille. Luottamuksen rakentamisen tärkeys johdonmukaisten ja ennalta-arvattavissa olevien käytäntöjen kautta nähtiin edellytykseksi lieventää traumaa kokeneiden käsitystä muiden ihmisten arvaamattomuudesta sekä epäluotettavuudesta. Tällöin pakolaisasiakkaan kohtaaminen kunnioittavasti sekavasta tai haastavasta käytöksestä huolimatta on tärkeää luottamukseen perustuvan työskentelysuhteen luomiseksi. (Ballard-Kang 2020, 31.)

Pakolaisasiakkaiden kanssa työskenneltäessä myös turvallisuuden tunteen vahvistaminen nähtiin tärkeänä periaatteena. Sosiaalityöntekijät odottavat asiakastyössä, että asiakkaat jakavat kokemuksiaan ja luottavat heihin, mutta traumakokemukset, esimerkiksi kidutus, on opettanut pakolaisasiakkaita toimimaan toisin. Sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaiset kysymykset voivat laukaista asiakkaissa traumamuistoja ja kysymykset voidaan kokea uhkaaviksi, sillä ennen maastamuuttoa päivittäinen selviytyminen on saattanut vaatia valppautta niiden henkilöiden motiiveja kohtaan, jotka tiedustelevat henkilökohtaisia asioita. Pakolaisasiakkailta voi myös olla aiemmista traumakokemuksista johtuvia pelkoja siitä, että heidän jakamaansa tietoa voidaan käyttää heitä vastaan. (Bemak ja Chung 2017, 303; Elliott ym. 2005, 471; Weaver 2016, 129.)

Käytännön tasolla pakolaisasiakkaan emotionaalista turvallisuuden tunnetta voidaan aineiston perusteella vahvistaa työskentelyn läpinäkyvyyttä korostamalla. Tällöin toimintatavat, jotka

työntekijät ottavat itsestäänselvyytenä, muun muassa asiakkuuteen liittyvät menettelytavat, asiakkaan ja työntekijän suhteen väliset roolit ja rajat, tulkin rooli sekä luottamuksellisuus tulisi käydä selkeästi läpi asiakkaan kanssa. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulisi vahvistaa asiakkaan turvallisuuden tunnetta minimoimalla ympäristössä olevia oikeita tai koettuja uhkia tekemällä työskentelymiljööstä miellyttävä kiinnittämällä huomiota käytännönläheisiin seikkoihin kuten valaistukseen ja huonekalujen järjestykseen. (Ballard-Kang, 2020, 31; Bemak ja Chung 2017, 303.)

4.2 Sosiaalityöntekijän traumainformoidut kompetenssit

Aineiston perusteella traumainformoidun toimintatavan hyödyntäminen liittyy vahvasti sosiaalityöntekijöiden kompetenssien rakentumisen ympärille. Kompetenssit ymmärretään tässä tutkielmassa käytäntöön soveltuvina taitoina toteuttaa sosiaalityötä ammatillisesti ja asiakaslähtöisesti sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla.

Traumainformoidun sosiaalityöntekijän käytännönläheiset työskentelytaidot pohjautuvat aineiston perusteella pyrkimykseen toimia roolissaan johdonmukaisesti ja ennalta-arvattavasti, välttämällä tuottamasta häpeän ja syyllisyyden tunteita asiakkaalle. Eliminoimalla monitulkintaisuus ja epämääräisyys sosiaalityöntekijä voi avustaa asiakasta ymmärtämään, mitä häneltä odotetaan, ja mitä hän voi odottaa työntekijältä vähentäen näin epävarmuuteen ja ennalta-arvaamattomuuteen liittyvää ahdistuneisuutta. Lisäksi sosiaalityöntekijät voivat sitoutua traumainformoituihin menetelmiin yksinkertaisesti kohtelemalla kaikkia asiakkaita hyväntahtoisesti ja myötätuntoisesti arvostaen sekä kuunnellen. Samanaikaisesti sosiaalityöntekijöiden on kuitenkin keskeistä myös ottaa huomioon, että aineiston pohjalta traumaa kokeneet kokivat sellaisen työntekijän hyödyttömäksi, joka vältteli trauman käsittelyä, kysyi liian yksityiskohtaisia seikkoja, rohkaisi ilmaisemaan tunteita tilanteissa, jolloin se ei ollut tarkoituksenmukaista sekä vähätteli trauman merkitystä asiakkaan nykytilanteessa. (Elliott ym. 2005, 466; Knight 2015, 27; Levenson 2017, 108.)

Sosiaalityöntekijöiden traumainformoidun työskentelytavan keskiössä tulisi olla yhteistyö asiakkaiden kanssa, asiakkaiden voimavarojen vahvistaminen sekä selviytymiskeinojen ja toimintatapojen uudelleen mallintaminen. Yhteistyö traumainformoidun toimintatavan kontekstissa viittaa asiakkaiden omien valintojen mahdollistamiseen sosiaalityöntekijöiden taholta. Lisäksi työskentelyn tavoitteiden tulee olla yhteisesti laadittuja ja jaettuja. Traumainformoidusti työskentelevä sosiaalityöntekijä tunnistaa, että yhteistyön avulla voidaan saada aikaan korjaavia kokemuksia. Työskentelysuhde voi myös haastaa asiakasta tarkastelemaan itseensä tai toisiin

ihmisiin kohdistuvia ajatusvääristymiä. Lisäksi yhteistyöhön perustuvalla työskentelyllä on potentiaali kasvattaa asiakkaan oman arvon tunnetta sekä lisätä hallinnan kokemusta tärkeissä omaa elämää koskevissa päätöksissä. (Ballan ja Freyer 2017, 138; Elliott ym. 2005, 465-466; Knight 2015, 26-27.)

Asiakkaan voimavarojen vahvistaminen näyttäytyi aineiston perusteella tärkeänä sosiaalityöntekijän kompetenssina. Liian vahva keskittyminen ongelmiin jättää huomiotta ne vahvuudet, joita asiakkailla on. Kun työskentely keskittyy ongelmien sijaan voimavarojen ympärille, sosiaalityöntekijä voi avustaa asiakkaita tunnistamaan ja käyttämään voimavarojaan, korostaa taitojen rakentumisen tärkeyttä ja sitouttaa asiakasta ongelmanratkaisuun. Käytännön työssä usein huomiotta jätettävä voimavara on asiakkaan kyky toimia arvostetuissa sosiaalisissa rooleissa. Asiakas, jolla voi olla paljon ongelmia, voi samanaikaisesti toimia hyvin esimerkiksi vanhempana tai työntekijänä. Keskittyminen sosiaalisissa rooleissa tarvittaviin taitoihin lisää asiakkaan omaa käsitystä hänen resursseistaan. (Elliott ym. 2005, 467, 471.)

Pakolaisasiakkaiden kanssa työskenneltäessä voimavarakeskeisyys ilmeni pyrkimyksenä korostaa positiivisesti asiakkaan vahvuutta selviytyä ennen maahanmuuttoa tai maahanmuuttoprosessin aikana koetuista traumaattisista kokemuksista. Aineistosta nousi esiin, että muun muassa sopeutumiseen, työttömyyteen, rasismiin tai mielenterveyteen liittyvien ongelmien käsittelyn lisäksi on yhtä tärkeää avustaa pakolaisasiakkaita tunnistamaan omat voimavaransa uudessa ympäristössä. Voimavarojen, kuten monien kielten osaamisen, perhekeskeisyyden sekä kekseliäisyyden vastoinkäymisten kohtaamisessa, tunnistaminen voi olla valtaistavaa ja auttaa asiakkaita löytämään tavoitteiden asettamisen suunnan uudessa ympäristössä. (Ballard-Kang 2020, 31; George 2012, 434.)

Traumainformoidun toimintatavan käytännön työtä koskeva tavoite pakolaisten parissa työskenneltäessä oli myös sopeutumista edistävän relevantin tiedon tarjoaminen asiakkaille. Asiakkaan avustaminen käytännönläheisen tiedon paikantamisessa, esimerkiksi julkisen liikenteen reittien etsimisessä tai kansallisten vapaapäivien läpikäynti asiakkaan kanssa mahdollistaa uudessa kulttuurissa tarvittavien taitojen luomisen. Arkisessa elämässä tarvittavien tietojen ja taitojen lisääntyminen edesauttaa samanaikaisesti traumakokemusten ja psykologisen stressin käsittelyä. (Bemak ja Chung 2017, 304.)

Toimintatapojen uudelleen mallintaminen nousi aineistosta esiin sosiaalityöntekijän keskeisenä taitona. Traumainformoitujen menetelmien keskiössä on traumaan keskittymisen sijaan

stressinhallintakeinojen ja päivittäisen elämän toimintatapojen kehittäminen. Sosiaalityöntekijöiden tulisi myös mallintaa kunnioittavia ihmisten välisiä rajoja sekä kielen- ja vallankäyttöä poiketen asiakkaiden mahdollisista aiemmista toisen ihmisen sortoon tai alistamiseen perustuvista kokemuksista. Asiakkaiden keinovalikoiman kehittyessä he alkavat ymmärtää, ettei aina ole mahdollista kontrolloida muita ihmisiä tai ympäristöä, mutta he voivat kontrolloida omia reaktioitaan. Tämän oivalluksena seurauksena asiakkaiden hallinnan tunne lisääntyy palvelujärjestelmässä. Kun työntekijät vahvistavat samanaikaisesti asiakkaan autonomiaa sekä itsemääräämisoikeutta, asiakkaan mahdollinen voimattomuuden tunne vähenee ja päätösvalta omasta elämästä vahvistuu. (Knight 2015, 26; Levenson 2017, 108-110.)

Sosiaalityöntekijöiden ammatillinen traumainformoitu kompetenssi pohjautuu aineiston perusteella myös kykyyn ymmärtää, että asiakkaan ja työntekijän suhteessa vallitsee vallan epätasapaino. Sosiaalityöntekijöiden on tärkeää huomioida, että asiakkailla saattaa olla entuudestaan kokemuksia vallan väärinkäytön uhriksi joutumisesta esimerkiksi viranomaisten taholta, mikä saattaa johtaa epäluuloon tai epäluottamukseen sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Tällöin vallan epätasapaino apua hakevan ja apua antavan välillä voi olla kaltoinkohtelua kokeneista asiakkaista uhkaavaa. Kaltoinkohtelua kokeneet asiakkaat ovat myös alttiita vaistonvaraiselle määräysten mukaan toimimiselle ja heitä voi olla tarve muistuttaa oikeudesta esittää kysymyksiä, kieltäytyä palveluista tai tehdä pyyntöjä. Huomioidakseen asiakkaiden mahdollinen epäluottamus työntekijöitä kohtaan sosiaalityöntekijöiden roolin tulisi sisältää tuen, informaation ja ohjauksen tarjoamista ilman, että sosiaalityöntekijä kertoo asiakkaalle kuinka tämän tulee toimia. Sosiaalityöntekijän tulee siis kiinnittää jatkuvaa huomiota lähtökohtaiseen vallan epätasapainoon sekä tehdä parhaansa tämän hierarkian tasoittamiseksi. (Elliott ym. 2005, 466-468; Knight 2015, 33; Levenson 2017, 109.)

Valtahierarkian tasoittaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sosiaalityöntekijä luopuisi ammattiroolistaan. Traumainformoitu toimintatapa pikemminkin painottaa selkeästi määriteltyjen ammatillisten rajojen tärkeyttä ja niissä pysymisen painoarvoa. Sosiaalityöntekijän kyky sitoutua ammatilliseen rooliinsa ja rajoihin vaikuttaa asiakkaan työskentelysuhteesta saamiin hyötyihin. Käytännön työssä asiakkaan tuodessa mahdolliset traumakokemukset esiin työntekijän tulisi pystyä huomioimaan trauma suorasti ja vastaamaan siihen empaattisesti pitäytyen samalla ammattiroolissaan. Roolissa pitäytyminen vaatii kykyä olla kysymättä tarpeettomia traumakokemuksiin liittyviä lisäkysymyksiä, ja taitoa olla rohkaisematta asiakasta tekemään paljastuksia, jotka saattavat johtaa uudelleen traumatisoitumiseen sekä olla epäjohtonmukaisia

suhteessa työskentelysuhteen tarkoituksiin. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulisi olla tarjoamatta palveluita tai tukea, joita hän ei kykene tarjoamaan oman roolinsa puitteissa. (Knight 2015, 27-28.)

Ammatillisen roolin ja rajojen ylläpitäminen ovat merkittäviä sijaistraumatisoitumista sekä vastatunteensiirtoa (counter-transference) ehkäiseviä seikkoja. Asiakkaiden kokemukset itsessään voivat olla vaikeita kuunnella, ja heidän reaktioitaan voi olla vaikea todistaa. Tästä johtuen vastatunteensiirto on tavallinen reaktio traumaa kohdanneiden parissa työskentevillä. Tyypilliset reaktiot voivat vaihdella epäuskosta välttelyyn tai yrityksiin pelastaa asiakas. Vastatunteensiirron katsotaan olevan luonnollinen seuraus kun työskennellään haastavien ja ahdistuneiden asiakkaiden parissa. Tällöin on tärkeää, että sosiaalityöntekijät pyrkivät minimoimaan vastatunteensiirron ja sijaistraumatisoitumisen mahdollisuudet. Tämä vaatii itsehoitosuunnitelmien laatimista, merkityksellisten ihmissuhteiden olemassaoloa ja proaktiivisuutta stressinhallinnassa. Työntekijöiden tulee aineiston perusteella arvioida tietoisesti traumaa kohdanneiden parissa työskentelyn vaikutuksia heihin itseensä. (Knight 2015, 33.)

4.3 Kulttuurinen osaaminen

Erityisesti pakolaisasiakkaiden parissa tehtävän sosiaalityön traumainformoiduksi tarpeeksi nousi kulttuurinen osaaminen, eli toisin sanoen kulttuurinen kompetenssi. Kulttuurinen kompetenssi ei kuitenkaan aineiston perusteella viitannut pelkästään asiakkaan kulttuuritaustan tai etnisen taustan huomioimiseen, vaan se ottaa myös huomioon muut identiteettiin vaikuttavat seikat kuten sukupuolen, seksuaalisen orientaation ja uskonnollisen suuntautumisen.

Aineistoon pohjautuen kulttuurisella kompetenssilla tarkoitetaan minimissään moninaisuuden kunnioitusta ja arvostusta, halua tarkastella omia kulttuurisia arvoja ja uskomuksia, kiinnostusta oppia erilaisista arvoista ja uskomuksista sekä ymmärrystä siitä, ettei toinen kulttuuri ole toista korkeammassa asemassa. Kulttuurinen kompetenssi ei tällöin tarkoita sitä, että sosiaalityöntekijän tulisi tietää yksityiskohtaisia seikkoja tietystä kulttuurista. Pikemminkin sosiaalityöntekijöiden tulisi ymmärtää, että kulttuuritausta vaikuttaa siihen, miten pakolaisasiakkaat käsitteellistävät mielenterveyttä ja traumaa, avunhakemista sekä minkälaisia odotuksia heillä on palveluista. Kulttuuri toisin sanoen vaikuttaa siihen miten apua etsitään, ja vaikka eri kulttuureissa voidaan reagoida samalla tavalla traumoihin, oireet voivat vaihdella ja niillä voidaan nähdä olevan erilainen syy-seuraussuhde. Tästä syystä työntekijöiden on tärkeää ymmärtää ja hyväksyä kulttuurin

kompleksisuus sekä vaikutus pakolaisasiakkaiden mielenterveyteen ja traumakokemuksiin. (Ballard-Kang 2020, 32; Bemak ja Chung 2017, 302.)

Sosiaalityöntekijöiden täytyy myös olla tietoisia länsimaisista yksilöllisistä kulttuurisista malleista, jotka saattavat olla ristiriidassa tietyistä taustoista tulevien pakolaisten yhteisöllisten kulttuuristen uskomusjärjestelmien kanssa. Tästä syystä on olemassa tarve kulttuurisesti herkille valtavirtaa edustaville palveluille huolimatta pakolaisten potentiaalisesta preferenssistä etsiä apua ensisijaisesti heidän kulttuuriinsa mahdollisesti kuuluvista perinteisistä apumenetelmistä kuten esimerkiksi yrteistä tai parantajista. Aineiston perusteella myös sosiaalityöntekijöiden tulisi olla joustavia valitessaan työskentelytapoja pakolaisasiakkaiden parissa työskentelyyn. Yksi vaihtoehtoinen keino toteuttaa suoraa sosiaalityötä on ryhmämuotoiset menetelmät yksilötyön sijaan. Aineiston mukaan länsimaisesta näkökulmasta toteutettu yksilötyöskentely ei ole aina riittävää pakolaisten kanssa työskennellessä. Kun pakolaisten kanssa työskennellään ryhmämuotoisesti, kulttuuristen toimintatapojen yhdistäminen valtavirtaa edustavien toimintatapojen kanssa voi edistää toipumisprosessia ja rakentaa yhteisymmärrystä. (Bemak ja Chung 2017, 302; George 2012, 433.)

Kulttuurinen osaaminen viittaa aineistossa myös työntekijän kykyyn tarkastella pakolaisasiakkaan elämäntapaa kokonaisuutena. Tällöin sosiaalityöntekijöiden täytyy ymmärtää maahanmuuton ja lähtömaasta pakenemisen vaikutukset uudelleen asettumiseen ja sopeutumiseen. Työskentely ei voi siis keskittyä yksistään nykyisyyteen, sillä asiakkaan läpikäymät muutokset, menetykset sekä pakkomuutto itsessään vaikuttavat asiakkaan elämäntapomukseen myös uuteen maahan asettumisen jälkeen. (Bemak ja Chung 2017, 300; Ostrander 2017, 72-73.)

4.4 Rakenteelliset muutostarpeet

Aineiston perusteella traumainformoituihin menetelmiin sitoutuminen ei liity pelkästään ruohonjuuritasolla toimivien sosiaalityöntekijöiden ideologisiin tavoitteisiin, periaatteisiin ja kompetensseihin. Traumainformoidun toimintatavan omaksuminen vaatii aineiston perusteella organisaatiotason muutoksia toimintakulttuuriin. Jotta traumainformoitu toimintakulttuuri ja -ympäristö voidaan saavuttaa, tulee organisaatioiden hallinnon sitoutua sisällyttämään traumatietoisuutta palvelujen jokapäiväiseen tarjontaan. Palvelujen tarjoamisen käytännöt voidaan näin saada toimimaan traumainformoidun toimintatavan periaatteiden mukaisesti. Palvelujärjestelmän tulisi toisin sanoen sitoutua turvallisuuden, valinnanvapauden, yhteistyön,

luottamuksen sekä valtaistamisen periaatteisiin asiakkaisiin kohdistuvissa lähestymistavoissaan. (Elliott ym. 2005, 462; Kusmaul ja Anderson 2018, 359.)

Aineistosta käy ilmi, että traumainformoituja palveluja tarjotakseen tulee organisaation henkilökunnan jokaisella tasolla ymmärtää miten traumakokemukset vaikuttavat asiakkaisiin, jotta jokainen vuorovaikutustilanne on uudelleen traumatisoitumista välttävä. Tämän ymmärryksen puuttumista voi verrata trauman merkityksen kieltämiseen asiakkaiden elämässä. Palvelujärjestelmät, jotka eivät allekirjoita traumainformoidun toimintatavan periaatteita tai ymmärrä trauman pitkäaikaisia vaikutuksia voivat myös tahattomasti luoda mitätöivän ympäristön. Tämän seurauksena ne saattavat epäonnistua asiakkaiden tavoittamisessa ja niiden palveluista saatetaan jättäytyä pois. Traumainformoitujen menetelmien omaksumisessa osaksi organisaation toimintatapaa yhdistyy siis työvoiman kouluttaminen sekä sitouttaminen traumainformoidun toimintatavan periaatteisiin. Aineiston mukaan organisaatiotason arvoja, jotka tukevat traumainformoitua työtä ovat asiakkaiden ja henkilökunnan arvon huomioiminen yhtäläisesti, uskominen siihen, että yhdessä tekemisessä on voimaa, henkilökunnan osallistaminen innovaatioihin, muutoksen positiivisuuteen uskomisen ja luottaminen siihen, että aina on olemassa parempia keinoja puuttua ongelmiin. (Elliott ym. 2005, 462-463, 471.)

Toinen rakenteellinen muutostarve traumainformoidun toimintatavan käyttöön ottamisessa aineiston perusteella oli asiakkaiden ottaminen mukaan palveluiden suunnitteluun ja niiden arviointiin. Kun organisaatio ottaa palvelunkäyttäjiä mukaan suunnitteluun ja arviointiin, se ei pelkästään luo parempia palveluja vaan tarjoaa myös valtaistavia kokemuksia mukana oleville palvelun käyttäjille. Traumainformoiduissa palveluissa asiakkaiden tulisi olla aktiivisesti osallisina kehittämässä, tuottamassa ja arvioimassa palveluita. (Elliott ym. 2005, 469.)

Erityisesti pakolaisasiakkaita koskevana rakenteellisen tason muutostarpeena näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden velvoite ajaa asiakkaiden etua yhteiskunnallisella tasolla. Sosiaalityöntekijöiden tulisi tuoda esiin pakolaisasiakkaiden kohtaamaa epätasa-arvoa, joka ilmenee esimerkiksi rajoitettuna pääsynä palveluihin ja mahdollisuuksien eriarvoisuutena liittyen esimerkiksi asumiseen, koulutukseen tai työelämään. Sosiaalityöntekijät voivat aineiston mukaan hyödyntää pakolaisiin liittyvää osaamistaan muun muassa yhteisöpohjaisten palveluiden luomiseksi. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden tuntemusta pakolaisasiakkaiden tarpeista tulisi käyttää hyödyksi päättäjien ohjaamiseksi sekä rahoituksen prioriteettien muokkaamiseksi. (Bemak ja Chung 2017, 305; Weaver 2016, 129.)

Sosiaalityöntekijöiden tulisi aineistoon pohjautuen sitoutua yhteiskunnallisella tasolla myös sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämiseen. Esimerkkejä sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvästä työstä ovat asiakkaiden informoiminen heidän oikeuksistaan sekä asiakkaan, hänen perheensä ja yhteisönsä tukeminen tasa-arvoisen kohtelun sekä mahdollisuuksien saavuttamiseen. Sosiaalityöntekijöiden tulisi myös pyrkiä vaikuttamaan politiikkaan ja lainsäädäntöön olemalla yhteydessä lainsäätäjiin, puhumalla julkisissa tapahtumissa sekä kouluttamalla muita ammattilaisia pakolaisasiakkaiden kokemuksista ja niiden vaikutuksista heidän elämäänsä. Sosiaalityöntekijöiden tulisi myös ymmärtää, että pakolaisasiakkailta ei ole alkuun mahdollisuutta toimia poliittisessa järjestelmässä, mikä jättää heidät äänettömiksi. Täyttääkseen tämän tyhjiön, yksityiset ja voittoa tavoittelemattomat toimijat voisivat toimia yhdessä sosiaalityöntekijöiden kumppaneina parantaakseen palveluita, muuttaakseen lakeja ja hallituksen menettelytapoja, jotka vaikuttavat pakolaisväestöön. Nämä yhteistyöliittoumat voisivat sisältää esimerkiksi uskonnollisia toimijoita, jotka ovat perinteisesti avustaneet pakolaistaustaisia henkilöitä. (Bemak ja Chung 2017, 305; Ostrander ym. 2017, 73.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tarkoituksena oli perehtyä traumainformoituihin menetelmiin ja toimintatapaan sosiaalityössä erityisen painopisteen ollessa työssä pakolaistaustaisten asiakkaiden parissa. Kirjallisuuskatsauksen aineisto muodostui yhdestätoista vertaisarvioidusta, tieteellisissä aikakauslehdissä julkaistuista artikkeleista. Tutkimusaineiston kaikki artikkelit olivat englanninkielisiä painottuen englanninkielisiin maihin kuten Yhdysvaltoihin, Kanadaan sekä Australiaan, sillä suomenkielistä tieteellistä aineistoa ei ollut saatavilla. Tässä osiossa tutkimustuloksia tarkastellaan kokonaisuutena ja niiden merkitystä pohditaan. Lisäksi tässä osiossa arvioidaan tutkimustulosten luotettavuutta, käsitellään tutkimuksen rajoituksia sekä esitetään ehdotuksia jatkotutkimukselle.

Tutkimustuloksia kokonaisuutena tarkasteltaessa voidaan todeta, että traumainformoidut menetelmät ja toimintatapa sosiaalityössä ilmenevät kolmella eri tasolla, joita ovat ideologinen taso, käytännön kompetenssien taso sekä rakenteellinen taso. Kun pohditaan näiden tasojen merkitystä, on tulosten valossa mahdollista todeta, että ideologisella tasolla sosiaalityön keskeisinä seikkoina on traumainformoidun toimintatavan tavoitteiden ja periaatteiden sisäistäminen. Traumainformoidusti

toimiminen sosiaalityössä vaatii tutkimustulosten perusteella sitoutumista traumakokemusten yleisyyden ymmärtämiseen ja uudelleen traumatisoitumisen välttämiseen jättämättä traumaan kuitenkaan kiinni. Keskeiseksi ideologiseksi tavoitteeksi voidaan katsoa myös sosiaalityöntekijöiden kyky ymmärtää, että asiakkaiden mahdolliset aiemmat traumakokemukset kehystävät asiakkaiden nykyhetken toimintaa näyttäytyen sosiaalityöntekijöille muun muassa torjuvana tai irrationaalisena toimintana. Tuloksista voi päätellä, että katsomalla negatiivisten reaktioiden ja käyttäytymismallien yli sosiaalityöntekijät voivat nähdä asiakkaan toimintatavat haitallisiksi muuttuneina selviytymiskeinoina, joiden uudelleen mallintamisessa sosiaalityöntekijä voi asiakasta avustaa.

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteen periaatteellisessa keskiössä pakolaisasiakkaiden parissa työskenneltäessä on tutkimustulosten perusteella tarve luottamuksen sekä emotionaalisen turvan tunteen vahvistamiselle. Tulosten mukaan luottamuksen rakentaminen johdonmukaisten ja ennalta-arvattavissa olevien käytäntöjen kautta on edellytys traumaa kokeneiden käsitysten lieventämiseksi muiden ihmisten arvaamattomuudesta sekä epäluotettavuudesta. Turvan tunteen luomiseksi sosiaalityöntekijöiden tulisi tutkimustulosten perusteella ottaa huomioon, että pakolaisasiakkaat voivat kokea uhkaavana henkilökohtaisen tiedon kysymisen, sillä ennen maahanmuuttoa he ovat saattaneet joutua kyseenalaistamaan sellaisten ihmisten motiivit, jotka tiedustelevat henkilökohtaisia asioita. Tällöin sosiaalityöntekijän tulisi huomioida periaatteellisena seikkana työskentelyn tavoitteiden ja motiivien läpinäkyvyyden korostaminen pakolaisten parissa työskennellessään.

Käytännön kompetenssien tasolla sosiaalityöntekijöiden tulisi tutkimustulosten valossa omata taito tehdä yhteistyötä asiakkaan kanssa, vahvistaa asiakkaan jo olemassa olevia voimavaroja sekä uudelleen mallintaa toimintatapoja. Yhteistyö asiakkaan kanssa viittaa asiakkaiden omien valintojen mahdollistamiseen, jonka seurauksena asiakkaan oman arvon sekä hallinnan tunne vahvistuvat. Asiakkaan hallinnan tunnetta omasta elämästään vahvistaa myös stressinhallintakeinojen ja tehokkaampien päivittäisen elämän toimintatapojen kehittyminen. Tutkimustulosten perusteella sosiaalityöntekijä voi avustaa asiakasta uusien taitojen luomisessa muun muassa mallintamalla ihmisten välisiä kunnioittavia rajoja ja vallankäyttöä sekä korostamalla asiakkaan jo olemassa olevia voimavarojaan. Asiakkaiden keinovalikoiman kehittyessä he voivat alkaa ymmärtää, ettei aina ole mahdollista kontrolloida muita ihmisiä tai ympäristöä, mutta he voivat kontrolloida omia reaktioitaan vähentäen mahdollista voimattomuuden tunnetta.

Tutkimustuloksista ilmenee, että keskeisenä sosiaalityöntekijän kompetenssina voidaan katsoa olevan työntekijän ymmärrys asiakassuhteen vallan epätasapainosta. Asiakkaiden mahdollisista

aiemmista vallan väärinkäytön uhriksi joutumisen kokemuksista johtuen asiakkaat voivat kokea epäluottamusta sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Esimerkiksi viranomaisten taholta kaltoinkohdelluiksi tulleet asiakkaat ovat myös erityisen alttiita vaistonvaraiselle määräysten mukaan toimimiselle ja heitä voi olla tarve muistuttaa oikeudesta esittää kysymyksiä, kieltäytyä palveluista tai tehdä pyyntöjä. Huomioidakseen asiakkaiden mahdollinen epäluottamus viranomaisia kohtaan sosiaalityöntekijöiden tulisi välttää korostamasta valtahierarkiaa tarjoamalla tukea, informaatiota ja ohjausta ilman, että työntekijä kertoo asiakkaalle, kuinka tämän tulee toimia.

Valtahierarkian huomioon ottaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sosiaalityöntekijä joustaisi ammattiroolinsa periaatteista. Tutkimustulokset osoittavat, että traumainformoitu toimintatapa pikemminkin painottaa selkeästi määriteltyjen ammatillisten rajojen tärkeyttä ja niissä pysymisen painoarvoa, sillä sosiaalityöntekijän kyky sitoutua ammatilliseen rooliinsa ja rajoihin vaikuttaa asiakkaan työskentelysuhteesta saamiin hyötyihin. Ammatillisen roolin ja rajojen ylläpitäminen ovat lisäksi tutkimustulosten perusteella merkittäviä sijaistraumatisoitumista sekä vastatunteensiirtoa (counter-transference) ehkäiseviä seikkoja.

Tutkimustulosten perusteella traumainformoidun toimintatavan keskeiseksi osaamisalueeksi muodostuu pakolaisten parissa työskenneltäessä kulttuurinen osaaminen eli kulttuurinen kompetenssi. Kulttuurinen kompetenssi ei tarkoita sitä, että sosiaalityöntekijöiden tulisi omata yksityiskohtaista tietoa asiakkaiden kulttuuritaustoista. Sen sijaan työntekijöiden tulisi ymmärtää, että kulttuuritausta vaikuttaa siihen miten pakolaisasiakkaat käsitteellistävät mielenterveyttä ja traumaa, avunhakemista sekä minkälaisia odotuksia heillä on palveluista. Sosiaalityön käytännöissä tulisi tällöin huomioida myös palvelun tarjoamisen länsimaiset yksilökeskeiset lähtökohdat ja hyödyntää mahdollisuuksien mukaan joustavia ja vaihtoehtoisia työskentelytapoja.

Tutkimustulosten perusteella voi esittää, että sosiaalityöntekijöiden ei tulisi toimia ainoastaan ruohonjuuritasolla, vaan heillä on myös velvollisuus edistää asiakkaiden sosiaalista oikeudenmukaisuutta rakenteellisella tasolla. Tämä tarkoittaa tutkimustulosten valossa sitä, että asiakkaita tulee informoida heidän oikeuksistaan, ja heitä tulee tukea tasa-arvoisen kohtelun ja mahdollisuuksien saavuttamiseen. Erityisesti pakolaisten parissa työskennellessään sosiaalityöntekijöiden tulisi myös pyrkiä vaikuttamaan politiikkaan ja lainsäädäntöön. Tämä seikka näyttyy tärkeänä siitä syystä, että pakolaisasiakkaille ei ole alkuun (esimerkiksi kansalaisuuden puutteesta johtuen) mahdollisuutta toimia täysivaltaisesti poliittisessa järjestelmässä, mikä jättää heidät äänettömiksi.

Sosiaalityöntekijöiden kompetenssien lisäksi tutkimustulokset osoittavat, että traumainformoitua toimintatapaa voidaan hyödyntää organisaatiotasolla, mutta sen omaksuminen osaksi organisaation toimintaa riippuu hallinnon sekä koko henkilökunnan halukkuudesta sitoutua traumainformoidun toimintatavan periaatteisiin. Toisin sanoen koko palvelujärjestelmän tulisi sitoutua turvallisuuden, valinnanvapauden, yhteistyön, luottamuksen sekä valtaistamisen periaatteisiin asiakkaisiin kohdistuvissa lähestymistavoissaan. Asiakkaiden ottaminen osaksi palveluiden suunnittelua ja kehittämistä ei pelkästään luo sopivampia palveluja vaan tarjoaa myös valtaistavia kokemuksia mukana oleville palvelun käyttäjille.

Kun pohditaan kokonaisuutena sitä, mitä edellä esitetyt kootut tutkimustulokset tarkoittavat, on mahdollista todeta, että traumatisoitumisen huomioiminen sosiaalityössä näyttäytyy olennaisena seikkana toimivan työskentelysuhteen luomiseksi, ja keskeisenä edellytyksenä asiakkaiden sitouttamiseksi työskentelyyn. On merkityksellistä ottaa huomioon, että traumainformoitu toimintatapa ei vaadi sosiaalityöntekijöiltä tai organisaatioilta erityistä traumaosaamista. Sen sijaan toiminnan keskiössä on trauman mahdollisuuden ymmärtäminen, sensitiivisesti työskenteleminen uudelleen traumatisoitumisen välttämiseksi sekä asiakkaan valtaistaminen toimimaan oman elämänsä asiantuntijana. Sitoutumalla asiakkaiden voimavarojen vahvistamiseen, selviytymisstrategioiden uudelleen mallintamiseen ja asiakkaan asiantuntijuuden mahdollistamiseen sosiaalityöntekijät voivat edesauttaa post-traumaattista kasvua ja erityisesti pakolaisasiakkaiden osalta vahvistaa kykyä toimia täysivaltaisesti uudessa yhteiskunnassa.

Tutkimustulosten luotettavuutta sekä tutkimusprosessia kokonaisuutena tarkasteltaessa on huomioitava, että aineiston hakuun käytetyllä lumipalloeefektillä oli ilmeisiä rajoituksia, jotka nousivat esiin tutkimusprosessin aikana. Aineiston hakeminen osittain toisten artikkeleiden lähdeluetteloiden pohjalta johti tässä tutkimusprosessissa siihen, että monissa artikkeleissa viitattiin samoihin artikkeleihin. Lisäksi useat tutkimusaineiston artikkelit pohjautuivat kahden tutkijan laatimaan traumainformoitujen periaatteiden malliin, sillä tutkimusaineiston mukaan traumainformoidulla toimintatavalla ei vaikuta toistaiseksi olevan selkeää teoreettista määritelmää. Tutkimusaineisto jäi kenties edellä mainituista seikoista johtuen suppeaksi mihin vaikuttanee myös tutkimusaineiston määrällinen niukkuus.

Tämän tutkimusprosessin aikana jouduin myös tarkastelemaan useita kertoja sitä, etten tulkitsisi tutkimustuloksia tai vetäisi johtopäätöksiä pohjautuen omaan työkokemukseeni pakolaistaustaisten asiakkaiden parissa. Kuten tutkimuksen tekemisessä yleensäkin, tutkijan tulee arvioida

puolueellisuuttaan koko tutkimusprosessin aikana, sillä tutkija on tutkimusasetelman luoja ja tulkitsejä. Tällöin tutkimus on lähtökohtaisesti altis tutkijan omien asenteiden, arvojen ja esimerkiksi virka-aseman vaikutuksille. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 118.) Tämän tutkimuksen haasteena oli näin ollen tutkijan objektiivisuuden säilyttäminen koko tutkimusprosessin ajan.

Pohdittaessa aiheita jatkotutkimukselle nousee esille traumainformoituja menetelmiä koskevan tutkimuksen oletettu tyhjiö suomalaisessa kontekstissa pohjautuen huomioon suomenkielisen tieteellisen aineiston puuttumisesta. On merkityksellistä ottaa huomioon, että Suomessa kuitenkin esimerkiksi Hagman (2017) on traumatisoituneita pakolaislapsia koskevassa selvityksessään todennut, että traumojen tunnistaminen terveydenhuollon ammattilaisten keskuudessa koetaan vaikeaksi, eikä pakolaisina tai vastaavista oloista saapuvien lasten oireiden tunnistamiseen ole saatu riittävästi tietoa. Ammattilaisten tiedollinen ja taidollinen osaamattomuus on Hagmanin (2017) mukaan vakavasti otettava ilmiö, sillä se voi jopa estää traumatisoituneiden lasten ja nuorten hoitoon sekä kuntoutukseen pääsyn. Lisäksi ammattilaisten osaamattomuus voi johtaa traumaoirehoidinnan virheelliseen tulkintaan, mistä voi seurata vääränlaisia toimenpiteitä. (Hagman 2017, 32.) Vaikka Hagman (2017) nostaa esiin erityisesti tarpeen terveydenhuollon henkilökunnan traumatietoisuuden lisäämisestä, on se tämän tutkielman tutkimustulosten perusteella yhtä lailla tärkeää sosiaalityön saralla. Olisi siis mielenkiintoista tutkia onko traumainformoituja menetelmiä ja toimintatapoja sisällytetty sosiaalityöhön suomalaisessa kontekstissa yleisellä tasolla sekä myös erityisesti pakolaistaustaisten asiakkaiden parissa työskennellessä.

Toinen mahdollinen aihe jatkotutkimukselle liittyy tutkimuksen tekemisen aikaiseen huomioon siitä, että tämän tutkimuksen aineistosta puuttui asiakasnäkökulma käytännössä täysin. Traumainformoidut menetelmät ja toimintatapa näyttäytyivät näin ollen sosiaalityöntekijöiden sekä organisaation tavoitteina ja kompetensseina työskennellä asiakkaiden mahdolliset traumakokemukset huomioiden, mutta asiakkaiden kokemukset traumainformoiduista palveluista jäivät tässä tutkimuksessa huomiotta. Traumainformoidun toimintatavan hyödyllisyyden ja toimivuuden arvioimiseksi olisi näin ollen tärkeää tutkia miten asiakkaat kokevat sosiaalityöntekijöiden sekä organisaatioiden pyrkimykset työskennellä traumainformoituja menetelmiä ja toimintatapaa hyödyntäen.

LÄHDELUETTELO

- American Psychiatric Association. 2013. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fifth Edition. Arlington, VA: Sheridan Books Inc.
- Ballan, M. S. ja Freyer, M. 2017. Trauma-Informed Social Work Practice with Women with Disabilities: Working with Survivors of Intimate Partner Violence. *Advances in social work* 18 (1), 131-144.
- Ballard-Kang, J. 2020. Using culturally appropriate, trauma-informed support to promote bicultural self-efficacy among resettled refugees: A conceptual model. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work* 29 (1-3), 23-42.
- Bemak, F. & Chung, R. C-Y. 2017. Refugee trauma: culturally responsive counseling interventions. *Journal of Counseling and Development* 95 (3), 299-308
- Berger, R. 2012. Trauma and Social Work Practice. Teoksessa C. Figley (toim.). *Encyclopedia of Trauma: An Interdisciplinary Guide*. Thousand Oaks, California: Sage Publications Inc., 699-702.
- Buchanan, M.J. 2012. Refugees. Teoksessa C. Figley (toim.). *Encyclopedia of Trauma: An Interdisciplinary Guide*. Thousand Oaks, California: Sage Publications Inc., 537-540.
- Byrow, Y., Pajak, R., Specker, P., & Nickerson, A. 2020. Perceptions of Mental Health and Perceived Barriers to Mental Health Help-seeking Amongst Refugees: A systematic Review. *Clinical Psychology Review* 75, Article 10181.
- Castaneda, A.E., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., Santalahti, P. & PALOMA-asiantuntijaryhmä. Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. PALOMA-käsikirja. Viitattu 2.5.2020.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136193/7.8.PALOMA_KA%CC%88SIKIRJA_WEB.pdf?sequence=4&isAllowed=y.
- Elliott, D. E., Bjelajac, P., Fallot, R. D., Markoff, L. S. & Glover Reed, B. 2005. Trauma-informed or Trauma-denied: Principles and Implementation of Trauma-informed Services for Women. *Journal of Community Psychology* 33 (4), 461–477.
- Fallot, R. D. & Harris, M. 2001. A Trauma-Informed Approach to Screening and Assessment. *New Directions for Mental Health Services* 89, 23-31.
- Fink, A. 2020. *Conducting research literature reviews: from the internet to paper*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications Inc.
- George, M. 2010. A Theoretical Understanding of Refugee Trauma. *Clinical Social Work Journal* 38, 379–387
- Hagman, S. 2017. ”Työ on varmasti vielä lapsenkengissä” Selvitys traumatisoituneiden pakolaislasten ja -nuorten hoidosta. Helsinki: Helsingin Diakonissalaitos. Viitattu 5.7.2020.

<https://www.hdl.fi/wp-content/uploads/2018/01/Helsingin-Diakonissalaitos-raportti-1-2017-Hagman.pdf>.

Hales, T., Kusmaul, N. & Nochajski, T. 2017. Exploring the Dimensionality of Trauma-Informed Care: Implications for Theory and Practice. *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance*, 41 (3), 317-325.

Hopper, E. K., Bassuk, E. L. & Olivet, J. 2010. Shelter from the Storm: Trauma-Informed Care in Homelessness Services Settings. *The Open Health Services and Policy Journal* 3, 80-100.

Kankaanpää, R., Eskelinen, N., Veszteg, C., Anand, J., Mäki-Opas, T., Vaarama, M. & Neuvonen, S. 2019. Varhaisessa kotoutumisen vaiheessa olevien pakolaistaustaisten aikuisten elämänlaatua selittävät tekijät. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (5-6), 538-549.

Kirmayer, L.J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A.G., Guzder, J., Hassan, G., Rousseau, C. & Pottie, K. 2011. Common Mental Health Problems in Immigrants and Refugees: General Approach in Primary Care. *Canadian Medical Association Journal* 183 (12), E959-67.

Knight, C. 2015. Trauma-Informed Social Work Practice: Practice Considerations and Challenges. *Clinical Social Work Journal* 43 (1), 25-37.

Kusmaul, N. ja Anderson, K. 2018. Applying a trauma-informed perspective to loss and change in the lives of older adults. *Social Work in Health Care* 57 (5), 355-375.

Levenson, J. 2017. Trauma-Informed Social Work Practice. *Social Work* 62 (2), 105-113.

Levers, L. (toim.). 2012. *Trauma Counseling: Theories and Interventions*. New York: Springer Publishing Company.

Nelson, D., Price, E. ja Zubrzycki, J. 2014. Integrating Human Rights and Trauma Frameworks in Social Work with People from Refugee Backgrounds. *Australian Social Work* 67 (4), 567-581.

Ostrander, J., Melville, A. ja Berthold, M. S. 2017. Working with Refugees in the U.S.: Trauma-Informed and Structurally Competent Social Work Approaches. *Advances in Social Work* 18 (1), 66-79.

Potocky-Tripodi, M. 2002. *Best Practices for Social Work with Refugees and Immigrants*. New York, Chichester, West Sussex: Columbia University Press.

Ruglass, L. & Kendall-Tackett, K. A. 2014. *Psychology of Trauma 101*. New York: Springer Publishing Company.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja, Opetusjulkaisuja 62, Julkisjohtaminen 4. Viitattu 16.6.2020. http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf.

Shier, M. L. & Turpin, A. 2017. A Multi-Dimensional Conceptual Framework for Trauma-Informed Practice in Addictions Programming. *Journal of Social Service Research*, 43 (5), 609-623.

Sisäministeriö. 2020. Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan. Viitattu 1.5.2020.
<https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>.

Skogberg, N., Mustonen, K-L., Koponen, P., Tiittala, P., Lilja, E., Haji Omar, A. A., Snellman, O. & Castaneda, A. E. (toim.). 2019. Turvapaikanhakijoiden terveys ja hyvinvointi. Tutkimus Suomeen vuonna 2018 tulleista turvapaikanhakijoista. Viitattu 2.5.2020.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138298/URN_ISBN_978-952-343-351-9.pdf?sequence=1.

Snellman, O. 2020. Aikuisten turvapaikanhakija- ja pakolaisasiakkaiden kokemat ja terapeuttisissa keskusteluissa kuvaamat ongelmat, auttavat tekijät ja hyödylliset muutokset. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Suri, R.V. 2012. Causes of Trauma. Teoksessa C. Figley (toim.). Encyclopedia of Trauma: An Interdisciplinary Guide. Thousand Oaks, California: Sage Publications Inc., 674-676.

Tuomi, J. ja Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

UNCHR. 2020. The UN Refugee Agency. What is a refugee? Viitattu 1.5.2020.
<https://www.unhcr.org/what-is-a-refugee.html>.

Ventura, E. M. 2012. Strategies and Techniques for Counseling Survivors of Trauma. Teoksessa L. Levers (toim.). Trauma Counseling: Theories and Interventions. New York: Springer Publishing Company, 504.

Weaver, H.: Between a Rock and a Hard place. 2016. A Trauma-Informed Approach to Documenting the Traumatic Experiences of Tamil Refugees. Journal of Human Rights and Social Work 1 (3), 120-130.

Wilson, C., Pence, D. M. & Conradi, L. 2013. Trauma-Informed Care. Encyclopedia of Social Work. Viitattu 9.6.2020. <https://oxfordre-com.ezproxy.jyu.fi/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-1063>.

Wohlin, C. 2014. Guidelines for Snowballing in Systematic Literature Studies and a Replication in Software Engineering. Karlskrona: Blekinge Institute of Technology.